ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ
ÖĞRENME ETKİNLİKLERİ

10. Sınıf
TARİH

Etkinliklerin
cevap anahtarı için
karekodu okutun.

İÇİNDEKİLER

2

TAR.10.2.4. Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği politikaları sorgulayabilme

a) Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikalarına yönelik kaynaklardaki farklı bakış açılarının nedenlerine dair sorular sorar.
b) Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikalarına ilişkin kaynaklardaki bilgilerin sınırlılıkları hakkında çıkarım yapar.
c) Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikalarına yönelik kaynaklara dayalı çıkarım yapar.

9

TAR.10.2.5. Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkilerine dair fikirler üretebilme

a) Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğini inceler.
b) Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkilerini fark eder.
c) Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında ilk Türk-İslam devletlerindeki benzer deneyimleri inceler.
ç) Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin rolüne ilişkin fikir üretir.

KAYNAKLARDAKİ TARİH

Bu etkinlikte Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikaları, farklı bakış açılarını yansıtan üç ayrı kaynak üzerinden verilmiştir. Kaynak I, Kaynak II ve Kaynak III metinlerini dikkatlice okuyunuz. Metinleri okurken her kaynağın yazarının kimliğini, bakış açısını, olayları ele alış biçimini ve vurguladığı ya da eksik bıraktığı noktaları dikkate alınız.

Kaynak I

BİR KRONİKÇİNİN BAKIŞI (XV. YÜZYIL)

Osmanlı sultanları, fethettikleri diyarlarda halka adaletle muamele eder; onların canına, malına ve namusuna zarar gelmemesi için büyük özen gösterirlerdi. Her beldenin kadısını, sipahisini ve subaşısını da adaletli davranmaları konusunda sıkı sıkıya tembih ederlerdi. Bu nedenle yeni fethedilen yerlerde halk, Osmanlı padişahlarının şefkat ve müsamahasını görerek yeni idareyi benimser; eski yöneticilerinin zulmünden kurtulduklarını düşünerek Osmanlı yönetimine gönüllü olarak katılırdı.

Sultanlar, fethedilen memleketlerde halkı yerinden yurdundan etmez; aksine onların üretime devam etmelerini teşvik eder, vergileri makul ölçüde belirler ve kimsenin incinmemesine dikkat ederlerdi. Bu sayede halkın gönlü hoş olur, memleketler bayındır hâle gelir; yollar güvenli, pazarlar canlı, tarlalar ise bereketli olurdu. Böylelikle Osmanlı Devleti kısa zamanda hem genişlemiş hem de yerli halkla sulh ve sükûnet içinde yaşamayı başarmıştır.

1. **XV. yüzyıl kronikçisi, Osmanlı politikasını nasıl yansıtmıştır?**

2. **Kaynağı yazan kişi Osmanlı yönetimiyle ilişkili bir konumda olabilir mi? Bu durum olaylara bakış açısını nasıl etkilemiştir?**

3. **Kronikçinin bu yazıdaki amacı ne olabilir?**

Kaynak II

Avrupa Kökenli Bir Seyyahın Notu (XVI. Yüzyıl)

"Osmanlıların fethettikleri bölgelerde uyguladıkları iskân düzeni dikkate şayandır. Zira devlet, bazı aileleri eski yurtlarından alarak başka diyarlara nakleder ve onların yerine Anadolu'dan getirilen Türk aileleri yerleştirirdi. Bu değişikliğin her ne kadar Osmanlılar tarafından memleketi daha sıkı kontrol altında tutmak ve yeni düzeni tesis etmek maksadıyla yapıldığı söylenmiş olsa da yerli halkın bir kısmı arasında bu durum huzursuzluk ve tedirginlik uyandırmaktaydı. Söz konusu uygulama yüzünden bazı köylerde eski komşuluk bağları bozulur, halk alışageldiği düzeni kaybettiğini hissederdi. Yeni gelen Türk aileler, Osmanlı idaresine bağlılıkları sebebiyle devlet tarafından himaye görür; bu durum da yerli halkın 'ayrıcalık' algısını güçlendirirdi. Her ne kadar yolların güvenliği sağlanmış, vergilerin düzenli bir şekilde toplanması hedeflenmiş olsa da bu nüfus hareketleri bazı bölgelerde gerginliğe sebebiyet vererek halkın yeni yönetime uyum sürecini uzatmaktaydı."

1. **Bu kaynakta iskân politikasına ilişkin hangi eleştirel yönler bulunmaktadır?**

2. **Seyyahın iskân politikasına dışarıdan bakmasının kaynağa ne gibi katkıları ve sınırlılıkları olabilir?**

3. **Seyyahın gözlemleri ile Osmanlı kronikçisi arasında ne tür farklar görülmektedir?**

Kaynak III

Modern Bir Tarihçinin Değerlendirmesi

"Osmanlı'nın iskân ve istimâlet politikaları, tek bir kalıba sığdırılması mümkün olmayan, bölgeden bölgeye ve dönemden döneme farklılık gösteren çok boyutlu uygulamalardı. Devlet, fethedilen her bölgenin sosyo-ekonomik yapısını, nüfus bileşimini, güvenlik düzeyini ve yerel güç dengelerini dikkatle değerlendirir; buna göre farklı yöntemlere başvururdu. Bazı bölgelerde istimâlet politikası, yani yerli halkın desteğini kazanma ve yeni yönetimi benimsetme amacı belirgin biçimde ön plandaydı. Bu yerlerde vergi oranları düşürülür, yerel liderlerle uzlaşı yolları aranır, hukuki güvence ve dinî serbesti sağlanarak toplumsal istikrar hedeflenirdi. Bu yaklaşım özellikle Balkanlar ve Anadolu'nun bazı kesimlerinde hızlı bir entegrasyon süreci yaratmıştır. Öte yandan, stratejik öneme sahip sınırlarda, isyan potansiyeli yüksek bölgelerde veya nüfus dengesinin devlet açısından güvenlik riski oluşturduğu alanlarda iskân politikası daha müdahil bir karakter kazanırdı. Bu gibi yerlerde, sadakati bilinen Türkmen unsurlar yeni fethedilen topraklara yerleştirilirken bazı yerel unsurlar farklı bölgelere nakledilebilirdi. Böylece demografik yapı devletin askerî, siyasi ve ekonomik ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiş olurdu. Bu politikaların uzun vadeli sonuçları da çeşitlidir. Bazı bölgelerde toplumsal uyum ve ekonomik canlılık sağlanmış, bazı bölgelerde ise demografik dönüşüm gerilimleri beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı iskân ve istimâlet politikaları, basit bir 'hoşgörü' ya da 'zorunlu iskân' çerçevesine indirgenemeyecek kadar karmaşık, çok katmanlı ve tarihsel bağlamı güçlü uygulamalardır."

1. **Modern tarihçi, Osmanlı iskân ve istimalet politikalarının bölgeden bölgeye ve dönemden döneme farklılık gösterdiğini hangi gerekçelerle açıklamaktadır? Metinden yararlanarak yazınız.**

2. **Metne göre modern tarihçinin Osmanlı iskân ve istimalet politikalarını değerlendirirken benimsediği yaklaşım bu politikaların sonuçlarını anlamada nasıl bir katkı sağlamaktadır?**

3. **Kaynak I, Kaynak II ve Kaynak III metinlerini dikkatlice inceleyiniz. İncelemeleriniz sonucunda, her bir kaynağın Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikalarını hangi yönleriyle yansıttığını, hangi açılardan sınırlı kaldığını ve bu sınırlılıkların neden ortaya çıkmış olabileceğini tabloya uygun şekilde yazınız.**

Kaynak	İçerik	Sınırlılık	Bu sınırlılık neden ortaya çıkmış olabilir?
Kaynak I			
Kaynak II			
Kaynak III			

4. Aşağıda verilen cevapları Kaynak I, Kaynak II ve Kaynak III'te yer alan bilgilerle ilişkilendirerek inceleyiniz. Bu cevaplardan hareketle her üç kaynağı birlikte değerlendiren sorgulayıcı ve anlamlı sorular yazınız.

SORULAR

1) .....

.....

.....

2) .....

.....

.....

3) .....

.....

.....

4) .....

.....

.....

CEVAPLAR

1) Farklı kaynakların yazıldığı dönemler, yazarların amaçları ve içinde bulundukları siyasi ve toplumsal koşullar, Osmanlı'nın iskân ve istimalet politikalarının farklı şekillerde yorumlanmasına neden olmuştur.

2) Kronikçi olayları genellikle devlet merkezli aktarırken, seyyah kişisel gözlemlerine dayanır; modern tarihçi ise belgeye dayalı ve karşılaştırmalı bir yöntem izler.

3) Kaynak yazarının kimliği ve bakış açısı Osmanlı'nın uygulamalarının olumlu ya da eleştirel biçimde ele alınmasını etkilemiştir.

4) Aynı politikaların bazı kaynaklarda hoşgörü ve düzen sağlama amacıyla bazı kaynaklarda ise siyasi çıkar doğrultusunda uygulandığı şeklinde değerlendirilmesi bakış açısı farklılığından kaynaklanır.

OSMANLI HATIRASI

Bosna'da Muhafaza Edilen Ahitname

Fatih Sultan Mehmet'in Bosna-Hersek'i fethinden sonra Fransisken rahiplere özgürlük bahşettiği ahitname, Fojinica'daki yüksek tepe üzerine inşa edilmiş Katolik manastırdaki din adamlarınca asırlardır korunuyor. Manastırdaki müzede bulunan özel bölmede muhafaza edilen ahitname, Osmanlı'nın bölgeden ayrılmasının ardından çok sayıda savaş gören ve farklı devletlerin idaresinde kalan Bosna-Hersek'te bugüne kadar zarar görmeden korunmuş durumdadır.

Aşağıda Bosna Ahitnamesi yer almaktadır:

"Ben Fatih Sultan Mehmet Han, bütün dünyaya ilan ediyorum ki kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum: Hiç kimse adı geçen insanı ve onların kiliselerini rahatsız etmesin, onlara zarar vermesin. Devletimde huzur içerisinde yaşayanlar ve bu göçmen durumuna düşen insanlar özgür ve güvenlik içerisinde yaşasınlar. Ve kaçıp gidenler dönüp korkusuzca kendi manastırlarına yerleşsinler. Ne padişahlık eşrâfından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan ne de ülkemin vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın, hor görmesin veya onları tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir… Yemin ediyorum ki emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanda yazılanların aksini yapmayacaktır."

Geçmişe Dayanan Dostluk

1847'de İrlanda'daki büyük kıtlık sırasında Sultan Abdülmecid, İrlanda halkına yardım etmek istemiştir. İngiliz yönetiminin kısıtlamalarına rağmen Osmanlı Devleti, nakdî yardımın yanı sıra gıda ve ilaç yüklü üç gemiyi İrlanda'ya göndermiştir. Gemiler Dublin'e alınmayınca yardımlar Drogheda limanına ulaştırılmıştır. Bu yardım, Drogheda halkı tarafından unutulmamış ve bu dostluğun simgesi olarak 1919'da kurulan Drogheda United'ın ambleminde ay-yıldız yer almıştır.

Bordo-mavili renklere sahip olan Drogheda ile Trabzonspor 2010 yılında resmî olarak kardeş kulüp olmuş böylece 163 yıl öncesinde başlayan Türk-İrlandalı dostluğu sportif arenada kuvvetlenmiştir. 2010 yılında ülkemizi ziyaret eden eski İrlanda Cumhurbaşkanı Mary McAleese, Osmanlı Devleti'nin kıtlık zamanı yaptığı yardımın İrlanda halkı tarafından unutulmadığını ve bayrağımızdaki ay-yıldızın bölgenin bir sembolü hâline geldiğini ifade ederek "Drogheda'nın ziyaret edilmesi halinde sahada Türk millî takımının futbol oynadığının zannedilebileceğini" söylemiştir. Bir başka deyişle Osmanlı'nın, bir Osmanlı toprağı olmamasına rağmen kıtlık yıllarında İrlanda halkına yaptığı bu anlamlı desteğin büyük bir manası vardır.

Verilenlerden hareketle aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. **Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim halka yönelik izlediği politika hakkında ne söylenebilir? Açıklayınız.**

2. **Verilen metinlerde Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim halka yönelik politikaları belirli bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu bakış açısının, Osmanlı'nın iskân ve istimalet politikalarının değerlendirilmesinde hangi sınırlılıklara yol açabileceğini açıklayınız.**

OSMANLIDA İLİM

Ali Kuşçu

Ali Kuşçu, XV. yüzyılın başlarında Semerkant'ta doğmuştur. Babasının Uluğ Bey'in sarayında görevli olması sayesinde küçük yaşta ilim çevreleriyle tanışmış, matematik ve astronomi alanında önemli âlimlerden ders alarak yetişmiştir. Ali Kuşçu, Uluğ Bey'in takdirini kazanmış ve önemli ilmî çalışmalarda bulunmuştur. Ancak Uluğ Bey'in 1449'da öldürülmesiyle ilmî ortam zayıflayınca Semerkant'tan ayrılmış ve hac yolculuğu sırasında Tebriz'e uğramıştır. Burada Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından Osmanlı padişahı Fâtih Sultan Mehmed'e elçi olarak gönderilmiştir.

Selçuklu vezirlerinden Nizamülmülk, Bağdat'ta Nizamiye Medreselerini kurduğu zaman dönemin alimleri Bağdat'a akın etmişti. Şimdi ise fetih sonrası İstanbul'da gerçekleştirdiği faaliyetlerle Fatih Sultan Mehmed bu şehri bir ilim ve irfan merkezi hâline getirmiştir. Bu sebeple Fâtih Sultan Mehmed, Ali Kuşçu'nun ilminden etkilenerek onun İstanbul'da kalmasını istemiştir. Ali Kuşçu, Ayasofya Medresesinde müderris olarak görev yapmış, Sahn-ı Seman Medreselerinin eğitim programlarının hazırlanmasına katkı sağlamıştır. İstanbul'un enlem ve boylamını hesaplamış ve Fâtih Camii için güneş saati yapmıştır.

1. Metne göre Ali Kuşçu'nun Osmanlı Devleti'nin davetini kabul etme gerekçeleri nelerdir? Açıklayınız.

2. Metinde geçen "Nizamiye Medreseleri" **ile Osmanlı'nın** "Sahn-ı Seman Medreseleri" **arasında kuruluş amacı açısından nasıl bir benzerlik kurabilirsiniz?**

3. Size göre bir devletin ilim ve irfan merkezi olabilmesi için siyasi güç mü, kurumsal yapı mı yoksa ilim insanlarına verilen değer mi daha etkilidir? Açıklayınız.

4. Aşağıdakilerden hangileri bir şehrin "ilim merkezi" **olmasını sağlar? Uygun olan unsurları (✔) ile uygun olmayan unsurları (X) işaretleyip nedenlerini yazınız.**

Unsurlar	Nedeni
☐ Medrese	
☐ Ordugâh	
☐ Vakıf	
☐ Rasathane	
☐ Kervansaray	
☐ Hoşgörü Ortamı	
☐ Devlet Desteği	
☐ Tersane	

5. Aşağıda verilen ifadeleri dikkatle okuyunuz. Her bir ifadede, bir şehrin ilim merkezi hâline gelmesinde şehir, kurum, ilim insanları ve devlet desteği gibi unsurların etkisini düşününüz. Metin ve etkinliklerde elde ettiğiniz bilgilerden yararlanarak her ifade için görüşünüzü size en uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz. Bu bölümde amaç kesin doğru veya yanlış yargılara ulaşmak değil söz konusu unsurlar arasındaki ilişkiyi analiz edebilme, önceliklendirme yapabilme ve kendi görüşünüzü tutarlı biçimde ortaya koyabilmektir. Her bir ifade için yaptığınız tercihin gerekçesini kısaca yazınız.

a) Bir şehrin ilim merkezi olmasında en belirleyici unsur, ilim insanlarına verilen değerdir.

Katılmıyorum ○ Kararsızım ○ Katılıyorum ○

Gerekçe:

b) Bir şehirde güçlü medreseler ve eğitim kurumları yoksa ilim insanlarının tek başına varlığı o şehri ilim merkezi yapmaya yetmez.

Katılmıyorum ○ Kararsızım ○ Katılıyorum ○

Gerekçe:

c) Hoşgörülü ve özgür düşünceye açık bir ortam olmadan en gelişmiş ilmî kurumlar bile uzun süre etkili olamaz.

Katılmıyorum ○ Kararsızım ○ Katılıyorum ○

Gerekçe:

ç) İlmin gelişmesi için şehirde sadece eğitim kurumları değil vakıflar ve benzeri sosyal destek yapıları da bulunmalıdır.

Katılmıyorum ○ Kararsızım ○ Katılıyorum ○

Gerekçe:

OSMANLIDA İRFAN GELENEĞİ

Aşağıda yer alan Kanıt I ve Kanıt II metinlerini dikkatlice okuyunuz. Okuma esnasında Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin nasıl oluştuğunu bu sürece şehirlerin, sosyal kurumların ve şahsiyetlerin ne tür katkılar sağladığını belirlemeye çalışınız.

Kanıt I

Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneği gerek ilk Türk-İslam devletlerinin (Karahanlılar, Selçuklular) kültürel mirasından beslenen gerekse Bursa, Edirne, Kütahya, Amasya ve Konya gibi şehirlerde gelişen kurumsal ve entelektüel yapılarla şekillenen bir süreçtir. Bu şehirlerde günümüze ulaşan medrese, cami, darüşşifa, imaret ve kütüphane gibi sosyal yapılar, Osmanlı ilim hayatının sürekliliğini kanıtlayan tarihsel buluntular niteliğindedir. Örneğin Bursa'daki Orhan Gazi İmareti ve Yıldırım Darüşşifası, sadece dinî ve tıbbî eğitim merkezleri değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı güçlendiren kurumlar olarak Osmanlı irfan geleneğinin temel taşlarını oluşturmuştur. Bursa'daki Yıldırım Medresesi ve Tokat'taki Danişmentliler Beyliğine ait Yağıbasan Medresesi ve Konya'da Selçuklu mirasının devamı niteliğinde kullanılan medrese yapıları da Osmanlı'nın ilmî düşünceyi önceleyen geleneğini desteklemiş, ilim sahiplerine geniş imkânlar sunarak kültürel devamlılığı pekiştirmiştir.

Kanıt II

Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir ve kurumların yanı sıra, dönemin âlim ve arifleri de önemli rol oynamıştır. Osman Gazi'nin istişare ettiği Şeyh Edebali, Osmanlı siyaset anlayışına manevi bir çerçeve kazandırmış; ilk kadılardan Dursun Fakih, hukuk ve eğitim alanında kurucu etkiler göstermiştir. İlk Osmanlı müderrisi kabul edilen Davud-i Kayseri'nin İznik Medresesi'ndeki çalışmaları, felsefî ve tasavvufî düşüncenin devlet eliyle kurumsallaşmasını sağlamıştır. Emir Sultan'ın Bursa'daki halk irfanına katkıları ve Hacı Bayram Veli'nin Ankara'dan tüm Anadolu'ya yayılan öğretisi ise Osmanlı toplumunda ilim ile irfanın birlikte gelişmesine öncülük etmiştir. Bu şahsiyetlerin eserleri ve faaliyetleri incelendiğinde, Osmanlı ilim geleneğinin yalnızca kurumlara değil, derin bir manevi ve entelektüel birikime dayandığı açıkça görülür. Şeyh Edebali ahlak, devlet adamlığı ve yönetim anlayışı, Dâvûd-i Kayserî felsefe-tasavvuf sentezi ve bilim yaklaşımı, Dursun Fakih hukuk ve toplumsal düzen, Emir Sultan manevi rehberlik ve toplumsal birlik konularında ilim irfan geleneğinin oluşmasına önemli katkı sağlamışlardır. Hacı Bayram Veli ise manevi ve toplumsal yönü güçlü bir düşünür olarak bu geleneğe katkıda bulunmuştur.

1. Kanıt I ve Kanıt II'yi birlikte değerlendiriniz. Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşumunda şehirler, kurumlar ve şahsiyetler arasındaki ilişkiden biri eksik olsaydı bu durum geleneğin gelişimini nasıl etkilerdi? Açıklayınız.

2. Aşağıdaki tabloda yer alan sosyal kurumların Osmanlı toplumunda sunduğu hizmetleri değerlendiriniz. Her bir kurumun hangi alanlarda (sağlık, iaşe, eğitim, ilim) doğrudan hizmet verdiğini ilgili sütunlara işaretleyerek belirtiniz.

Sosyal Kurum	Verilen Hizmet			
	Sağlık	İaşe	Eğitim	İlim
Cami				
Medrese				
İmaret				
Darüşşifa				
Kütüphane				
Vakıf				

3. Aşağıdaki görsellerde yer alan sosyal kurumlardan çevrenizde olan ve günümüzde hizmet vermeye devam edenleri belirleyiniz. Elde ettiğiniz bilgileri aşağıdaki tabloya yazınız ve tablodaki bilgileri kullanarak bir sunu hazırlayıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ulu Camii

İmarethane

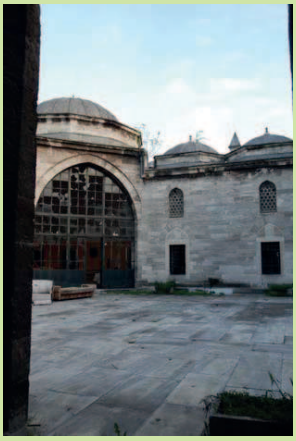

Darüşşifa

Medrese

Sosyal Kurum Adı	Bulunduğu yer (İl/İlçe)	Ait Olduğu Yüzyıl	Verdiği Hizmet	Fotoğraf

NOTLAR